

Tota una vida buscant l'oncle Josep

La família de Josep Esteban va trigar 70 anys en descobrir on reposava el cos d'aquest soldat mataroní, caigut a la Batalla de l'Ebre. Està enterrat a una fossa comuna del Priorat al costat d'altres combatents que també podrien ser de Mataró

Va néixer l'any 1932 a Mataró, quan la II República tot just portava un any en marxa i res feia presagiar que nova etapa que s'obria, sense borbons ni dictadors i amb el govern capitanejat per Francesc Macià, seria tan fugaç. Els seus pares el van anomenar Floreal, com el segon mes del calendari republicà francès. Un nom que ho diu tot sobre l'esperit llibertari d'aquells anys i que empeltava del tot la seva família, estretament vinculada a la cooperativa del Forn del Vidre i als moviments anarco-sindicalistes.

De l'etapa republicana, però, no en van quedar ni els noms. Quan tenia 11 anys i el franquisme, victoriós a la Guerra Civil, ja havia cobert tot el país amb el seu mantell nacionalcatòlic, en Floreal va passar per la pila baptismal, tal i com s'exigia a tots els infants que no havien complert amb el ritus. Tocava escollir un nom de sant, i l'àvia paterna va triar Josep. "Com el teu oncle", li va dir. Com el tiet Josep, el germà del seu pare, caigut a la Batalla de l'Ebre l'any 1938. Això era l'únic que sabien del seu destí, que havia mort lluitant amb l'exèrcit republicà. Però quin dia, on i en quines circumstàncies, i sobretot, a on estava enterrat, eren preguntes sense resposta, malgrat els esforços de la família perquè el parador de l'oncle deixés de ser desconegut. Però el seu nebot, en Josep Floreal, mai cedir en l'esforç. "L'he buscat sempre, sense descans, perquè jo duc el seu nom", diu.

"L'he buscat sempre, sense descans, perquè jo duc el seu nom"

Durant anys i panys el seu periple va ser infructuós i frustrant, els arxius i organismes de tota mena amb els que contactava eren camps erms que no oferien cap traça del destí de Josep Esteban. Fins que un dia el frontó li va tornar quelcom més que una pregunta sense resposta, gràcies a la intervenció del Memorial Democràtic de la Generalitat. L'havien trobat, enterrat a la fossa comuna del cementiri d'un petit poble de la comarca del Priorat, al costat de prop d'un centenar de combatents més.

Quan en Josep F. finalment va poder-ne visitar la tomba, punt i final de la recerca de tota una vida, l'emoció li negava els ulls. Però això no li va impedir veure quelcom que des de llavors no es pot treure del cap. De la llista que figura a la placa commemorativa que presideix la fossa, el de Josep Esteban no era pas l'únic dels noms dels soldats enterrats que li resultava familiar. N'hi va trobar d'altres que està convençut que poden pertànyer a més mataronins caiguts al front. Que reposen allà des de fa més de set dècades sense que els seus descendents en tinguin constància, tal com li passava fins fa ben poc a la família Esteban amb l'oncle Josep

En Josep Floreal amb la seva dona i amb l'alcalde dels Guamets, en la visita a la tomba del seu oncle

Els nois del Forn del Vidre

Els Guiamets és un poble de 320 habitants situat al sud del Priorat, una de les comarques més abruptes i despoblades de Catalunya. La seva veïna més il·lustre és Neus Català, supervivent del camp de concentració de Ravensbrück i que avui, als seus 101 anys, encara resideix al municipi. Enclavat entre la Serra del Montsant, al nord, i la de Llaberia, al sud, el seu perfil està dominat pel campanar de l'església parroquial. És l'element més visible des de l'estació de tren, separada del nucli de població per un petit pantà i avui desolada perquè els trens, de mercaderies o bé regionals que mai van a l'hora, ja no s'hi aturen mai. Hi passa la línia Reus-Mora la Nova-Saragossa, important obra d'enginyeria del segle XIX curulla de túnels i ponts que salven l'accidentada geografia entre el Camp de Tarragona i les Terres de l'Ebre. El gran riu, escenari de la mare de totes les batalles de la Guerra Civil, baixa cabalós a tan sols 10 kilòmetres de distància.

Vista dels Guimerats, poble prioratí de 320 habitants, rereguarda durant la Batalla de l'Ebre

El ferrocarril i l'Ebre, claus en la història d'Els Guiamets, també ho van ser en el devenir de Josep Esteban. Més enllà del mur del petit i cuidat cementiri on hi està enterrat es desplega un paisatge espectacular: un mar de vinyes i olivers cercat per muntanyes agrestes. "Els residents com a mínim gaudeixen de bones vistes", bromeja Miquel Perelló, alcalde del poble -de la CUP- i historiador expert en la petjada que va deixar la Guerra Civil a la comarca. Aquest és l'escenari on reposa des de fa gairebé 75 anys en Josep Esteban.

"Tinc un record d'ell: com m'agafa i m'enlaira, i de tan alt que és acabo picant de cap contra el sostre"

Nascut l'any 1902 a La Farga de les Moles, a l'Alt Urgell, Josep Esteban i Martín es va establir a Mataró amb els seus vuit germans després que hi fos destinat el seu pare, carrabiner. Era alt com un sant Pau; feia 2 metres i 10 centímetres. "Diuen que sempre caminava encorbat per intentar passar una mica desapercebut", relata el seu nebot, nascut tan sols quatre anys abans que en Josep marxés a la guerra i no en tornés. "Tinc un record amb ell, no sé si real o induït per la quantitat de vegades que me l'han explicat: com m'agafa i m'enlaira, i de tan alt que és acabo picant de cap contra el sostre". Família i amics sempre el recordaran com un bon jan, ja fos a la quotidianitat de la vida casolana o entre els horrors de la guerra. De soldat a un poble de l'Aragó arrasat per les bombes, va rescatar i adoptar una nena que havia estat l'única supervivent de la matança. Aprofitant un permís va endur-se la criatura a Mataró, on va viure un temps amb els Esteban fins que aquests van trobar-li uns familiars llunyans a Barcelona que se'n van poder fer càrrec.

Segons recull la historiadora argentonina Margarida Colomer en un article dedicat a Josep Esteban i dos combatents més de la ciutat, prop de 5.000 joves mataronins es van allistar al front, sortint en diverses columnes de milicians com ara la Malatesta, la Macià-Companys o la Roja y Negra. Entre ells hi havia en Josep i tres dels seus germans, en Manel, l'Emiliano i en Zacarías, tots quatre treballadors de la cooperativa del Forn del Vidre. Només en Josep hi va morir; els altres van poder tornar a casa, però mai van ser els mateixos, ofegats pel pes del trauma bèl·lic, la derrota i la pèrdua del germà en circumstàncies desconegudes. "No en volien parlar mai, de la guerra, els havies d'anar estirant i estirant per acabar traient-ne alguna vivència", explica en Josep Floreal. Les poques vegades que s'hi animava, en Manel, el seu pare, sempre deia el mateix. "Al front no en volies saber res, d'amistats, perquè et feies amic d'algú i a l'endemà te l'havien matat". Malgrat ser conscient que els records els resultaven massa dolorosos, avui a en Josep Floreal li sap greu no haver inquirit més al seu pare i als tiets sobre la seva vida al front. "M'han quedat 30.000 interrogants per respondre, però ja ens passa això amb la gent gran, que se'ns moren i llavors ens penedim de tot el que en vida no els vam gosar preguntar".

Josep Esteban, amb el nadó que va salvar d'un poble bombardejat a l'Aragó

"No en volien parlar mai, de la guerra, els havies d'anar estirant i estirant per acabar traient-ne alguna vivència"

Sovint preferien callar-se-les, però als germans Esteban els sobraven històries per explicar. En Manel, per exemple, es guardava una part del jornal que li pagaven al Forn del Vidre per gastar-se' en llibres, la majoria importats de França. Entre ells una enciclopèdia de sexualitat de la qual el seu fill Josep va aconseguir salvar-ne un tom quan el pare, veient que la guerra estava perduda, va trucar des del front ordenant que cremessin tota aquella biblioteca tan "incriminatòria". De la ingrata tasca de prendre'n foc se'n va encarregar un cosí, capellà protestant.

A l'esquerra, Emiliano Esteban comandant un grup de soldats. A la dreta, Josep Esteban i el seu germà Manel, pare de Josep Floreal, al front.

En Zacarías, el germà gran, va viure fins als 107 anys. "Tinc besnéts que ja en tenen 24", es vantava, dos anys abans de morir, en una entrevista a Vilaweb on també detallava la seva relació amb un mataroní il·lustre, el dirigent sindicalista Joan Peiró, company dels Esteban al Forn del Vidre i de qui enguany es compleix el 75è aniversari de la seva mort afusellat per les autoritats franquistes. Resulta que en Zacarías en va ser el guardaespalles, pistola a la butxaca, en un moment on la lluita entre sindicats i patronals era a vida o mort. "Jo estimava els meus pares i els meus germans, però a ningú com a ell. Sempre en vaig jugar la vida per en Peiró, i encara me la jugaria ara", explicava.

"Jo m'estimava molt els meus pares i els meus germans, però a ningú com a en Peiró"

Però per periple el de l'Emiliano, el germà cenetista que en acabar la guerra va haver d'exiliar-se a França. Després de passar pel camp de concentració de Saint Cyprien, els nazis el van capturar i deportar a Bordeus, a treballar en condicions d'esclau en la construcció de la base de submarins U-Boot, realitzada majoritàriament per republicans espanyols. En va tornar fet un nyap, acabada la Segona Guerra Mundial, de la mà de la seva esposa, la Glòria, que en acabar la Guerra Civil l'havia anat a buscar a França caminant des de Mataró i passant tota mena de penúries fins trobar-lo. "L'Emiliano les va passar molt putes allà", recorda en Josep Floreal, el seu nebot.

*Presoners republicans construint la base de submarins de Bordeus.
Entre ells hi havia l'Emiliano Esteban, germà d'en Josep*

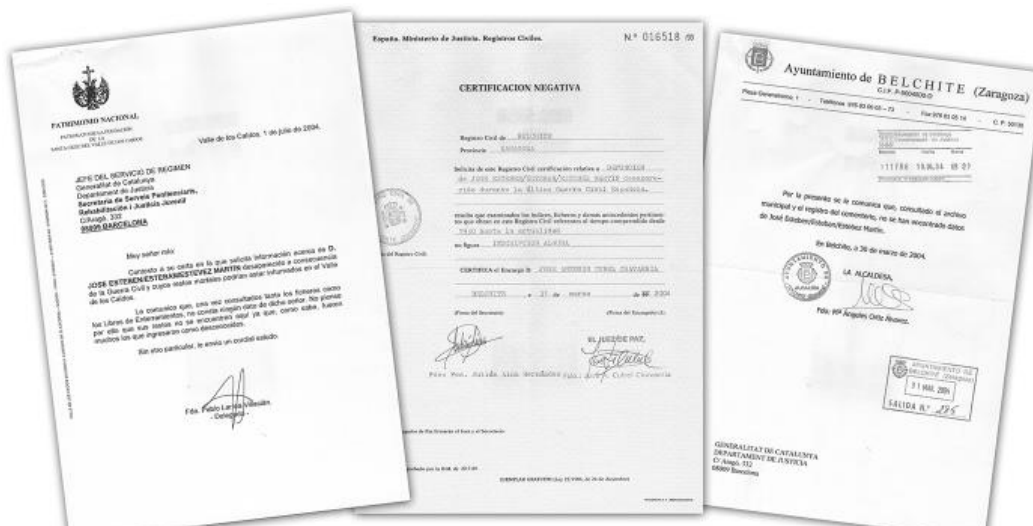
La dona d'en Josep, la Montse, va ser qui va cuidar de l'oncle convalescent durant els anys posteriors a la Guerra, fins a la seva mort. Només a ella, i a comptagotes, l'Emiliano li explicava algunes de les vivències com a presoner de la Kriegsmarine, com ara quan, gràcies a les seves dots de barber, li tocava afaitar oficials nazis. Un d'ells, en sentir-lo parlar català, li va preguntar d'on era. "De Mataró? Caram, com la meva dona" (mai van saber qui era aquella esposa mataronina del general de la marina alemanya). El broll dels records de l'Emiliano, en tot cas, s'assecava ràpid. "Ara prou", deia, abans que les memòries massa feridores l'acabessin emmudint.

A la recerca d'en Josep Esteban

En Josep Floreal salta de l'ordinador a la tauleta i a l'smartphone, aparells que als seus 84 anys maneja amb una agilitat envejable i pels que hi té escampats un gran reguitzell de fotografies i documents. "Algun dia ho haig d'ordenar tot això", repeteix, mentre furga entre un autèntic tresor. "Ja li he dit més d'un cop que algunes de les fotografies que guarda, les que testimonien la vida al front, tenen un valor enorme", explica Juli Cuéllar, regidor de la CUP a l'Ajuntament de Mataró, que va ser qui, com a empleat de la Subdirecció General de Memòria, Pau i Drets Humans de la Generalitat, va realitzar amb èxit la recerca del parador de les restes del combatent mataroní. El soldat Josep Esteban, que apareix en moltes d'aquestes estampes que avui conserva el seu nebot: altíssim, sempre somrient, vestit elegant a ciutat, amb birret i sense afaitar a prop del font, acompanyat d'altres soldats -alguns d'ells també de Mataró- i, la més emocionant de totes, amb la nena en braços que va rescatar i es va endur a Mataró.

"L'oncle em va ensenyar el que era veritablement una família"

"L'oncle em va ensenyar el que era veritablement una família", explica en Josep, mentre torna a passejar l'esguard per fotografies que ha revisitat mil cops. Els Esteban, mentre païen com podien pertànyer al bàndol dels derrotats en els anys de gris plom del primer franquisme, estrenyien els seus llaços familiars a l'entorn del tiet desaparegut. Era el tema de conversa que no fallava mai mentre cuinaven i endrapaven el "potaje" que les arrels extremenyas del clan (a Moraleja, província de Càceres) feien imperatiu en dates assenyalades com la Setmana Santa. "Les preguntes que ens fèiem sempre eren les mateixes: on, quan i com havia mort, i a on havia anat a parar", recorda el seu nebot. Més d'un cop van parlar amb aquell o l'altre que deia que l'havia vist caure, o que havia sentit rumors, però mai en treien l'aigua clara. La idea d'acostar-se a l'Ebre ni se'ls passava pel cap. "Però si llavors anar a Argentona ja era tota una excursió i per baixar a Barcelona ens mudàvem com si avui anéssim a París!", s'exclama en Josep Floreal. Però ell no és dels qui es resigna, i va continuar buscant-lo.

Certificacions negatives del Valle de los Caídos, el Ministeri de Justícia i Belchite, sobre el parader desconegut de Josep Esteban

La carpeta taronja on hi guarda tota la documentació de la recerca està tan farcida de papers que ja no dóna l'abast. La majoria són respostes negatives dels organismes amb els quals en Josep es va posar en contacte per tal d'investigar on havia pogut morir el seu tiet. L'Archivo General de la Guerra Civil de Salamanca, l'Archivo General Militar d'Àvila, l'Archivo General Militar de Guadalajara, l'Archivo General de la Administración, la Dirección General de Instituciones Penitenciarias, l'Ajuntament i el Registre Civil de Belchite (el poble d'Aragó on hi va haver una de les batalles més cruentes de la Guerra Civil i on la família creia, per rumors, que hi havia pogut morir); i fins i tot la Fundación de la Santa Cruz del Valle de los Caídos, a la que va escriure després d'assabentar-se que durant els anys 50 i 60 s'hi van traslladar soldats caiguts durant la guerra. Tal com explica la historiadora Margarida Colomer, a l'aberrant monument funerari hi poden haver enterrats fins a 40.000 combatents republicans, i també civils i tot. Però com en la resta de casos, la resposta va ser negativa. Ni rastre de cap Josep Esteban, enlloc.

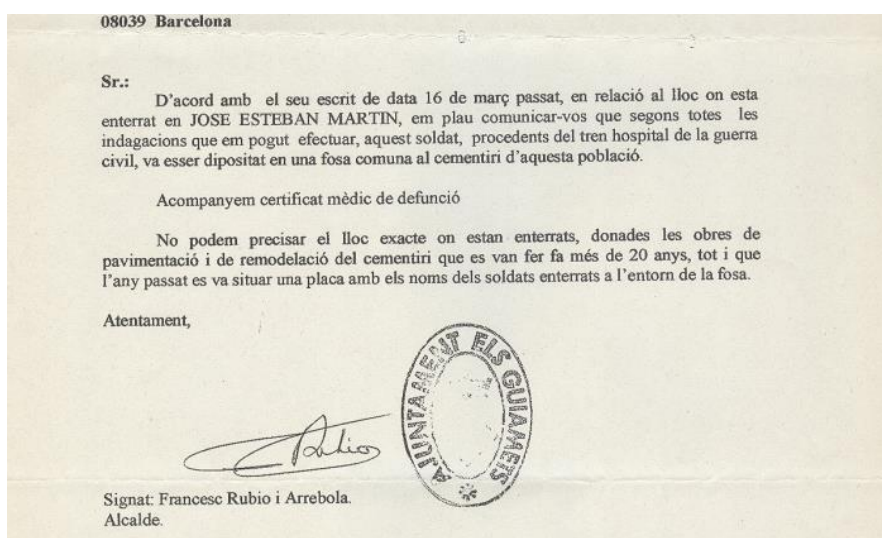
"Vam fer una recerca molt exhaustiva i en aquest cas vam tenir sort, perquè normalment no dóna resultat"

L'any 2004 el seu nebot va contactar amb el Memorial Democràtic de la Generalitat, l'organisme dedicat a la memòria dels anys de la II República, la Guerra Civil, la lluita antifranquista i la transició a la democràcia, amb especial atenció a les víctimes, exiliats i deportats pel règim. Josep Esteban i Martin va ser inscrit al cens de persones desaparegudes i l'organisme va començar la recerca de les restes. L'encarregat va ser Juli Cuéllar, responsable de Desapareguts i Fosses de la Guerra Civil i del Franquisme. "Vam fer una recerca molt exhaustiva i en aquest cas vam tenir sort, perquè normalment no dóna resultat", recorda l'historiador i polític mataroní. Josep Esteban hauria pogut ser un dels molts combatents republicans caiguts a la batalla de l'Ebre o a la línia Segre-Pallars dels quals no n'ha quedat cap pista, com si haguessin desaparegut del mapa.

Josep Esteban, al centre de la imatge, clavant una estaca per instal·lar un filat al front

"El soldat mort a peu de trinxera tenia molts números de quedar colgat a la mateixa rasa, o bé de ser enterrat a qualsevol lloc pels batallons de treballadors formats per presoners republicans que, en acabar la guerra, van enviar a les zones de combat per recollir els cadàvers", explica Cuéllar. Més del 70% dels noms que conformen el cens de persones desaparegudes responen a aquest mateix perfil de soldat abatut al front. "El problema -destaca l'historiador- és determinar ell lloc on van caure morts i on poden estar enterrats, i la recerca basada tan sols en documentació no sol determinar gaire res". Les troballes de restes òssies de combatents al front de l'Ebre, ja sigui en superfície o enterrades en fosses comunes, segueixen sent molt habituals avui en dia (el mapa interactiu que es pot consultar a fossesirepressio.gencat.cat s'actualitza constantment). Per poder identificar-los de manera més eficient que fins ara, la Generalitat ha posat en marxa el programa d'identificació genètica de desapareguts, que permet que totes les persones que tenen un familiar inscrit en el cens puguin fer-se una prova genètica que es contrastarà amb els perfils genètics de totes aquestes restes òssies que es van recuperant.

El document enviat a Josep Floreal des de l'Ajuntament dels Guiamets confirmant el lloc on reposa Josep Esteban

Amb en Josep Esteban, però, els arxius sí que van donar la resposta. Al contrari que tants altres soldats, la data i lloc de la seva mort havien quedat registrats. "La coincidència la vam acabar trobant a través de les llistes de ferits que transportaven els trens-hospital de la rera guarda de la Batalla de l'Ebre, dels quals en tenim tots els registres nominals", explica Cuéllar. El certificat, facilitat a la família i signat pel "Responsable de Jefatura de Sanidad Militar de Servicios de Evacuación y Transporte del Tren Hospital número 12, deixa constància que el soldat Josep Esteban, que pertanyia a la XIII Brigada, va morir el 31 de juliol de 1938 a conseqüència de les ferides de guerra que patia. Els pacients que morien als trens hospitals eren enterrats al mateix poble on els combois estaven estacionats. En el cas d'Esteban i desenes de soldats més, els seus cossos van acabar al cementiri d'Els Guiamets.

Amb Hemingway i Capa al Priorat

"Si tires una línia recta entre Mequinensa i Amposta, trobaràs El Priorat al bell mig. Hi érem de ple", explica Miquel Perelló, l'alcalde dels Guiamets, tot resseguint mentalment el front de l'Ebre. Des de la plaça de l'església, les vistes corprenedores del paisatge prioratí ofereixen la falsa il·lusió d'abraçar aquesta línia de punta a punta amb una sola mirada. Perelló ha recorregut bona part dels escenaris de la batalla, i treballa colze a colze amb l'Albert Sabaté, veí de la Torre de Fontaubella i president de l'associació No Jubilem la Memòria, per mantenir activa la memòria de la guerra al Priorat. "La comarca era la reraguarda de l'última gran batalla de la Guerra Civil" recorda Perelló, "i Falset bullia com mai".

"La comarca era la reraguarda de l'última gran batalla de la Guerra Civil"

A la capital hi corrien noms de la talla de l'escriptor Ernest Hemingway, un dels cronistes mítics del conflicte, o el fotògraf Robert Capa, que va deixar instantànies memorables de pas dels brigadistes internacionals a la comarca. Tot de soldats alts, rossos i que parlaven llengües estrangeres, procedents d'arreu del món, un bon grapat d'ells jueus -la placa de la fossa comuna dels Guiamets és plena de cognoms hebreus- la majoria amb molta guerra acumulada, allotjats a masos, cabanes i barraques escampades per llogarrets de pagesos on sovint no hi havia llum elèctrica ni aigua corrent, entrenant-se per al combat o fent temps fins que els enviessin al front.

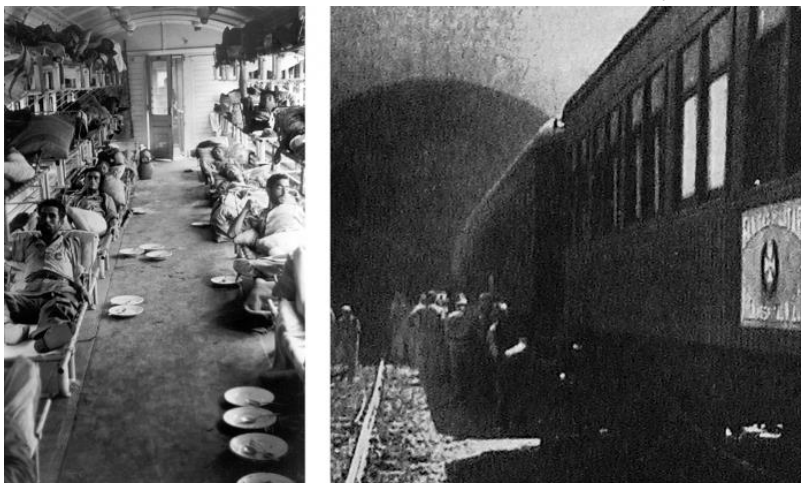

L'alcalde dels Guiamets, Miquel Perelló, a l'estació del poble, avui abandonada. Aquí hi havia instal·lat un dels trens-hospital de l'exèrcit republicà

En Josep Esteban va lluitar al front de l'Ebre al costat d'aquells soldats anglesos, alemanys, irlandesos, polonesos i de tants altres països, malgrat que ell era un noi de Mataró que de brigadista internacional no en tenia res. Però la companyia a la que pertanyia, la XIII Brigada "Dombrowski", a aquelles alçades ja distava molt d'estar integrada exclusivament per estrangers. Després d'haver-se bregat en algunes de les batalles més cruentes del conflicte -Brunete, Belchite, Sierra Quemadas...- a més dels combatents internacionals també la conformaven soldats de lleva i provinents d'altres unitats. El 25 de juliol de 1938, ja molt delmada, la Dombrowski va creuar l'Ebre per Ascó fins arribar al turó de Les Camposines, a La Fatarella, avui escenari d'un memorial de la Batalla de l'Ebre. Va ser des d'aquell punt estratègic que la brigada va intentar reconquerir Gandesa, una ofensiva que va fracassar i en la que la unitat va experimentar nombrosíssimes baixes. Entre elles el propi Esteban, que va quedar malferit per un obús. Les possibilitats de sobreviure de tots ells passaven pels Guiamets

"Venien de nit ambulàncies, camions i tractors plens de ferits, alguns gairebé morts, altres gemegant o cridant"

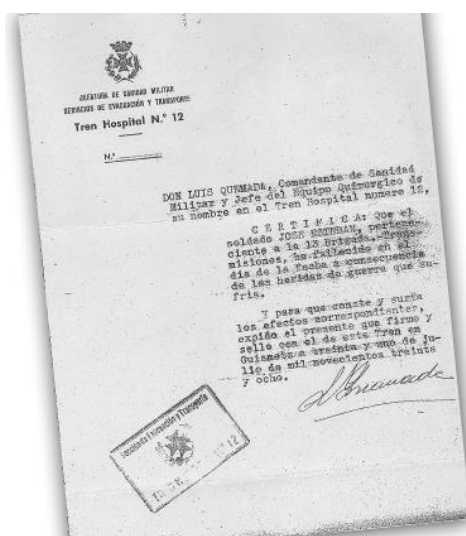
"Venien de nit ambulàncies, camions i tractors plens de ferits, alguns gairebé morts, altres gemegant o cridant, allò era esgarriós i no s'explica si no es veu". Aquest és el colpidor testimoni de l'Elvira Giné, veïna dels Guiamets, recollit per l'historiador Albert Sabaté al llibre "Les fosses comunes de la Torre de Fontaubella i Els Guiamets a la Batalla de l'Ebre". Aquests dos pobles van ser designats per l'Exèrcit Republicà com els principals punts d'evacuació sanitaris durant la batalla. La proximitat del front i el fet que hi passés la línia ferroviària Barcelona-Madrid els convertia en punts estratègics, ja que el tren podia transportar material i soldats a la primera línia i alhora evacuar-ne els combatents ferits, a més de permetre instal·lar trens hospitals molt a prop dels combats. A Els Guiamets s'hi va estacionar el Tren hospital número 12 entre els dies 29 de juliol i 7 d'agost.

Dues imatges d'un dels trens-hospital del Priorat l'any 1938. En el número 12 hi va morir el soldat mataroní

Tenint en compte les circumstàncies aquests combois estaven molt ben preparats, amb un quiròfan, lliteres, menjador i cuina, i un nombrós personal mèdic amb anestesisistes, practicants, transfusors de sang i les infermeres, que solien ser voluntàries. Aquest va ser el cas de l'Elvira Giné, que hi va acudir com la majoria de les joves del poble. Una experiència que deuria resultar traumàtica, a tenor d'un altre testimoni recollit per Sabaté, el d'un veí de La Torre de Fontaubella: "Les ambulàncies no paraven amunt i avall. Alguna vegada ens donaven cistells plens de braços i cames que havien amputat perquè els enterréssim". A tocar del tren i de l'estació dels Guiamets s'hi va instal·lar un l'hospital, ubicat en un antic magatzem de vi d'estil modernista anomenat Villa Enriqueta, en desús des que el seu propietari va fugir del poble a l'inici de la guerra. Avui és un edifici en estat ruïnós, abandonat com la pròpia estació. El bosc amenaça amb engolir-ne el que queda dempeus dels dos immobles i apropiant-se del paratge on fa gairebé 80 anys centenars de soldats com el mataroní Josep Esteban hi van trobar la mort.

Alguns dels ferits ja havien perdut la vida abans d'atènyer els punts d'evacuació, ja que el trasllat des del front es feia en condicions precàries, a vegades s'allargava fins a 10 hores. Sovint s'acabaven dessagnant pel camí, o hi arribaven en tan males condicions que ja no es podia fer res per salvar-los. Per fer front a l'elevada mortalitat registrada als trens-hospital es van obrir rases als cementiris dels entorns, de cara a poder enterrar les víctimes allà mateix. En aquests casos el metge de més rang del comboi mèdic expedia uns certificats de defunció dirigits a l'alcalde del municipi, on s'hi especificava el nom i cognoms de la unitat a què pertanyia el soldat. Aquests documents s'han conservat als arxius dels registres civils de pobles com Els Guiamets, i entre ells hi figura el de la mort de Josep Esteban, el 31 de juliol. Aquest certificat va ser la troballa que va permetre determinar on estava enterrat el cos del soldat republicà.

Certificat de mort de Josep Esteban, expedit per l'oficial del Tren Hospital nº 12

Per fi junts i tu mai més sol

"Mai he estat gaire bo per les dates, però me'n recordaré sempre del dia que em van comunicar que havien trobat l'oncle", explica el seu nebot. Corria l'any 2009 i en Josep portava 21 dies hospitalitzat. S'havia debatut entre la vida i la mort a causa d'una malaltia pulmonar, i només una traqueotomia el va salvar. "Quan vaig tornar en sí, la carta m'estava esperant". La Generalitat li notificava que, d'acord amb els resultats de la recerca, el seu tiet Josep Esteban estava enterrat a una fossa comuna del cementiri dels Guiamets. "Em vaig emocionar tant... I cada cop que hi penso em torno a emocionar. Ho vaig aconseguir jo! L'últim de la família! Després de, literalment tota una vida", recorda amb un nus a la gola.

La fossa comuna on hi ha enterrat Josep Esteban i prop d'un centenar de combatents republicans

Per motius de salut en Josep Floreal va trigar més del que hauria volgut en poder baixar fins a Els Guiamets per trobar-se de nou amb el tiet. Finalment ho va fer en comitiva, acompanyat per tota la família i rebut per l'alcalde del poble. "Vaig haver de contenir-me, perquè realment va ser emocionant", explica Perelló. En Josep, en canvi, no es va frenar. "Mare meva quin fart de plorar em vaig fer aquell dia!".

"Cada cop que hi penso em torno a emocionar. Ho vaig aconseguir jo! L'últim de la família!"

L'emoció desbordada es transmet en l'escrit que va preparar per llegir en aquell dia tan especial, i que finalment va haver de pronunciar un familiar perquè a ell no li sortia la veu. "Oncle, tu em vas fer conscient del que significava estimar la família. Gairebé no et vaig tenir físicament, però la llavor familiar la vaig sentir des de petit. Per a la teva mare i per als teus germans en totes les ocasions erets presents. Es preguntaven: què li deuria passar? A on va anar a parar? Estava sol quan va morir? Quina pena més gran no poder-li fer companyia! Preguntes i més preguntes que sortien de totes bandes, i que fins a l'últim fil de vida els van acompanyar. Amb totes aquestes vivències no deu ser casual que jo ara també tingui una família de la que estic orgullós. L'adoració per tu serà fins als últims dies, la pau que ara sento dins meu espero que tu també la tinguis. Per fi tornem a estar junts i tu mai més sol. Gràcies, gràcies, gràcies".

Epíleg: més cognoms mataronins?

Tota història té un epíleg, i en aquest cas és el seu capítol final el que ha portat en Josep Esteban a explicar-la sencera. Per a aquest mataroní tot condueix a la llista de més de 80 noms que acompanyen al del seu tiet en la placa commemorativa col·locada a la fossa comuna del cementiri dels Guiamets. "N'hi vaig veure molts que em són familiars, que penso que també poden pertànyer a soldats que venien de Mataró", assegura. Massa casualitat? Potser no tanta, si es té en compte que molts soldats que van marxar en milícies des dels seus municipis cap al front van lluitar plegat durant bona part del conflicte. Per exemple, els companys del Forn del Vidre de Mataró, germans Esteban inclosos, a qui es veu junts en algunes de les fotografies del front que en Josep té al seu arxiu. Entre els cognoms de lluitadors estrangers (Barsky, Rosenberg, Vilmas) n'hi figuren d'altres que el retrotrauen a la seva infantesa. El Bruguer que l'entrenava a futbol, els Esquerra que eren fabricants, els Alba que tenien una impremta i un fill que era company seu a l'escola, els Garolera que venien fills, els Periago d'Argentona, els Segarra, els Voltas...

El llistat de noms dels combatents republicans enterrats a la fossa del cementiri dels Guiamets

Pot ser que alguns dels soldats de la fossa dels Guiamets siguin mataronins? Que, com Josep Esteban fins al 2007, hi romanguin enterrats sense que les seves famílies ho sàpiguen perquè mai se'ls ha notificat i perquè mai se'ls ha passat pel cap que el seu avi desaparegut al front pugui descansar al cementiri d'un poble del Priorat? "Per ara no ho podem demostrar, perquè no són cognoms exclusius de Mataró; però no s'ha de descartar pas", resol la historiadora Margarida Colomer. Qui sap si aquesta llista no ajudarà també a altres famílies de la ciutat a resoldre misteris com el que durant tants anys va rosegar el cor dels Esteban.

Josep Esteban, civil Mataró

Un total de 66 mataronins, al cens de persones desaparegudes durant la Guerra Civil

"Només s'han pogut localitzar 9 cossos, i la resta segueixen desapareguts, segons dades de la Generalitat"

Fossa comuna al poble dels Guiamets, on hi ha enterrat un dels combatents mataronins.

Un total de 66 mataronins consten al cens de persones desaparegudes durant la Guerra Civil i els primers anys de la postguerra. Una part important són combatents de l'exèrcit republicà als fronts de Segre-Pallars i de l'Ebre, caiguts probablement l'any 1938, tot i que també n'hi ha de morts en camps de concentració i de represaliats pel franquisme ja a la dècada dels 40. Això és el que se sap dels que s'han pogut localitzar.

"Dels 47 casos oberts només hi ha 9 casos trobats. 29 no s'han pogut localitzar i 9 estan en curs"

Dels 47 casos oberts, ja que familiars seus de Mataró n'han sol·licitat la cerca, només hi ha 9 casos trobats. 29 no s'han pogut localitzar i 9 estan en curs. Un dels mataronins que es van acabar localitzant és Josep Esteban, protagonista del reportatge central de la revista Capgròs d'aquesta setmana.

Aquestes són les dades que es van facilitar ahir dijous durant la presentació a Mataró del Programa d'Identificació Genètica de Desapareguts durant la Guerra Civil i la Dictadura Franquista. L'acte va tenir lloc a l'Espai Gatassa i el va conduir la Subdirectora general de Memòria, Pau i Drets Humans de la Generalitat, Mireia Plana. Un instrument científic que ha de servir per millorar notablement els resultats de la recerca que la Generalitat duu a terme de les persones que figuren al cens a petició de les seves famílies.

A Mataró s'hi van instal·lar dos hospitals militars l'any 1938, on hi van morir 178 soldats, entre ells 49 brigadistes internacionals, que van ser enterrats als Caputxins

Plana també va explicar que des de principis de l'any 1938 es van establir a Mataró dos hospitals militars gestionats principalment per Brigades Internacionals. El nombre d'atesos va augmentar molt arran de la batalla de l'Ebre. Els combatents a qui no es podia salvar la vida eren enterrats al cementiri dels Caputxins, on es van haver d'obrir dues fosses comunes. Es tenen dades d'una d'elles, que feia 15 metres de llargada per 2,4 d'amplada i 4 o 5 de fondària, i es va situar en un indret del cementiri vell de Mataró anomenat La Plana. Un total de 139 soldats catalans i espanyols i 49 brigadistes internacionals van morir als dos hospitals militars situats a la capital del Maresme.

Presentació del Programa d'Identificació Genètica, a Mataró

El programa d'identificació genètica

El Programa d'Identificació Genètica l'ha establert la Generalitat per constituir una base de dades amb els perfils genètics dels familiars dels desapareguts; una base de dades amb els perfils genètics de les restes òssies exhumades; i establir les relacions de parentiu i determinar identifications personals de les restes.

Roser Rosés parla de l'exili que va patir a "Trenes tallades"

El relat corprenedor dels anys d'exili forçat d'una nena de 12 anys que l'any 1938 va ser enviada pels seus pares a la URSS

Roser Rosés presenta a Buc de Llibres "Trenes tallades. Records d'una nena de Rússia". El relat corprenedor dels anys d'exili forçat de la pròpia autora, una nena de 12 anys que l'any 1938 va ser enviada pels seus pares a la URSS per salvaguardar-la dels estralls de la Guerra Civil.

Dijous 2, a les 19.30h a Buc de Llibres (Muralla del Tigre, 31)

És la història lúcida, tendra i intensa d'una infantesa i adolescència marcades per les guerres i que ha trigat molts anys a poder ser explicada.

A la presentació, el proper dijous 2 a la tarda, l'acompanyarà el periodista Enric Lucena.

Roser Rosés